

Kronik: Danmark - en krigsførende magt

Hvordan gik det til, at Danmark greb til militær magtanvendelse? Hvilke styrker ejer vi som krigsmagt, og hvor er vores svagheder?

Af Robert Petersen

Robert Petersen er ph. d.-studerende og historiker på Roskilde Universitetscenter. Publiceret i Politiken 24. juli 2009.

Danmark er et sikkerhedspolitisk unikt land: Mens det meste af Europa har gennemgået en afmilitarisering siden 1945, er vi ved at genopdage, hvad det vil sige at være i krig. Europa befinder sig i en enestående fredelig periode, og det har fået mange lande til at tage konsekvensen og reducere deres væbnede styrker. I Danmark har forsvaret til sammenligning netop fået tildelt milliarder af kroner ekstra til forbrug i de næste par år med det seneste forsvarsforlig, og iveren efter at bruge militær magt er ikke aftaget trods voksende tabstal i Afghanistan. Tværtimod er der et ønske om at bruge forsvaret endnu mere end tidligere til nye globale opgaver, og selv SF er blevet en tilhænger af at føre krig i Afghanistan. Der er intet tilsvarende eksempel i andre europæiske lande.

Måske begyndte det hele med en bemærkning for knap tyve år siden: I november 1989 var Berlinmuren faldet i Østtyskland, og det ene kommunistparti efter det andet blev rystet af folkelige revolutioner. Den sværtbevæbnede Warszawapagt faldt sammen indefra uden at løbne et skud, og selv i Sovjetunionen var der opløsningstendenser. I Danmark lagde en dansk forsvarskommission under formandskab af departementschef i Forsvarsministeriet Michael Christiansen i efteråret 1989 sidste hånd på en hvidbog - 'Forsvaret i 90'erne' - som skulle beskrive mål og rammer for forsvaret i det næste årti. Rent forsvarspolitisk betød beretningen en tiltrængt fornyelse af forsvaret, som på det tidspunkt var kørt så meget i sæk, at det ikke længere kunne varetage sine Nato-opgaver. Men sikkerhedspolitisk var hvidbogen præget af stor vanetænkning og ytre eksempelvis et sted det »fromme håb«, at nu da kommunistpartierne i Østeuropa syntes at gennemgå en periode med en vis svækkelse, kunne Warszawapagten forhåbentlig spille en mere fremtrædende rolle til gavn for stabiliteten i Europa.

Det danske forsvar skulle fortsat fremover været bundet til at forsvare Danmark. Det fik den sikkerhedspolitiske analytiker Ole Wæver til med et glimt i øjet at kalde hvidbogen for 'Forsvaret i '90'. Nogle gik lidt videre, og den radikale forsvarsordfører Jørgen Estrup prøvede at stoppe publiceringen af hvidbogen, med henvisning til at alt nu skulle genovervejes efter Murens fald. Det ville Michael Christiansen ikke gå med til, og sidst i 1989 havde de to et møde, hvor Estrup udtalte, at det danske forsvar fremover slet ikke ville lave noget i Danmark, men i stedet som fremtidig opgave ville have til formål at udføre FN-operationer. Det fik Michael Christiansen til at ryste på hovedet: Det ville kun holde lige til det øjeblik, hvor danske soldater kom hjem i kister, og så ville det 'eventyr' stoppe.

Set i retrospektiv var det Estrup, som fik ret, og Christiansen, som tog fejl. Mindre end et år senere blev det første symbolske skridt taget, da Danmark i september 1990 med et stort flertal i Folketinget sendte et krigsskib til Mellemøsten efter Iraks besættelse af Kuwait. Men hvorfor skete dette skift i politik? Den sikkerhedspolitiske forskning har allerede afdækket en del af svaret og konstateret, at Danmark efter 1989 stod over for risikoen for at blive en marginaliseret småstat i Nordeuropa. Ved at føre en 'aktivistisk' udenrigspolitik - herunder ved at bruge forsvaret - blev denne risiko undgået. I 1989 var der stadig et håb om, at FN ville spille en større international rolle, men tyve år senere kan det konstateres, at FN reelt er blevet skiftet ud med USA, og at Danmark med sin udenrigspolitik søger at vinde indflydelse i Washington frem for i FN-hovedkvarteret i New York.

Men ellers er linjen fra 1989 klar. Specielt venstrefløjen i Folketinget må have æren for denne udvikling. Måske kan det overraske, når det traditionelt er udenrigsminister Uffe Ellemann-Jensen fra Venstre, som nævnes som initiativtager til i 1990 at få sendt et krigsskib til Mellemøsten. Men dels ville den daværende borgerlige regering ikke kunne have sendt noget som helst ud, hvis ikke venstrefløjen i Folketinget ikke var indforstået, dels kom flere af de centrale udspil fra venstrefløjen. Det var eksempelvis de to militære fagforeninger CS og HKKF, som i september 1990 fremlagde en rapport, hvor de anbefalede at oprette en international brigade til indsats i udlandet, og det var de radikale og Socialdemokraterne, som fik gennemtruffet forslaget om at oprette en sådan brigade med forsvarsforliget i 1992. Måske lidt efter devisen om, at »du skal kende din fjende, som du kender dig selv«, havde venstrefløjen med en tidligere dansk forsvarschefs ord et betydelig bedre kendskab til det danske forsvar end de borgerlige partier, så derfor kom ideerne og nytænkningen også herfra. Lidt mere ondskabsfuldt kan det siges, at da det ikke lykkedes venstrefløjen at få nedlagt forsvaret i 80'erne, gjorde den det næstbedste og fik sendt forsvaret så langt væk fra Danmark for at udbrede 'danske' værdier om demokrati og menneskerettigheder i udlandet.

Noget har imidlertid altid manglet i den sikkerhedspolitiske forskning: Hvad mente forsvarsledelsen selv om alt dette? Der er ingen forståelse i forskningen af, hvor let forsvaret i 1989-90 kunne have stoppet alle tilløb til en 'aktivistisk' udenrigspolitik ved ganske enkelt at henvise til sandheden: at det danske forsvar kun vanskeligt kunne sendes ud, at det ville blive dyrt og tage flere år at omstille sig. De legale og praktiske problemer var enorme. Det norske militær hindrede og forhalede i årevis en internationalisering af det norske militærs opgaver, fordi der ikke var nogen forståelse af, hvilken gavn det skulle gøre, og fordi Norge som nabo til Rusland stadig var bekymret for russerne.

Når det danske forsvar så tidligt begyndte at omstille sig og fra et så ugunstigt udgangspunkt, skyldtes det ene og alene, at forsvarsledelsen selv ønskede denne udvikling. Ganske enkelt fordi alternativet var passivt at vente på, at politikerne kom og skar ned på forsvaret efter afslutningen på den kolde krig. Allerede i december 1987 fandt det første tilløb sted, da Søværnets Operative Kommando prøvede at overtale politikerne til at få sendt to danske fregatter til Mellemøsten, hvor dansk skibsfart var under angreb på grund af krigen mellem Irak og Iran. Dels for naturligvis at beskytte de danske handelsskibe, dels også for at redde de to danske fregatter, som udgjorde 30 procent af søværnets kampkraft, og som efter socialdemokratisk ønske skulle lægges i mølposen. Chefen for Hærens Operative Kommando, generalløjtnant Kjeld Hillingsø, forstod i sommeren 1991, hvor vigtigt det var for hæren at undgå nedskæringer og derfor måtte finde en med hans ord »synlig opgave« som eksempelvis en indsats i det tidligere Jugoslavien.

Så på trods af de betydelige vanskeligheder og længe før politikerne begyndte at forespørge om mulighederne, blev den kommende danske FN-indsats i det tidligere Jugoslavien planlagt og forberedt i hæren i sommeren og efteråret 1991, så en dansk FN-bataljon var klar til indsats i Kroatien i marts 1992. Det tog som bekendt også cirka femten år - fra 1989 til forsvarsforliget i 2004 - før udviklingen blev fuldført, og hele forsvaret blev omstillet til at kunne blive sendt på internationale operationer. Med en mere 'vrangvillig' forsvarsledelse ville det have taget endnu længere tid.

Det må i dag - tyve år senere - konstateres, at Danmark vil fortsætte med den nuværende udenrigspolitiske linje, fordi det tilsyneladende virker: Vi har vundet stor international sympati ved at lade vores styrker deltage i oversøiske operationer, og valget af Anders Fogh Rasmussen til ny Nato-generalsekretær ville formodentlig næppe være sket uden denne udenrigspolitik. Vi har ganske vist skiftet FN ud med USA, og opgaverne er blevet meget hårdere, men ellers er den røde tråd fra 1989 meget klar. Det passer også fint i en idealistisk dansk tradition i dansk udenrigspolitik at sprede ' danske' værdier i udlandet: Der er ikke længere nogen principiel forskel mellem at arbejde for Danida i Tanzania og sørge for rent drikkevand eller at udrense en landsby i Afghanistan for Taleban med danske soldater. Det kan også konstateres, at der er blevet bygget en stor tillid op til de danske soldater, og at der kun yderst sjældent bliver grebet ind i den militære beslutningsproces. De politiske beslutningstagere bliver - eksempelvis med videokonferencer - løbende holdt orienteret om, hvad de danske styrker foretager sig i Afghanistan, men griber ikke ind i den militære beslutningsproces og overlader initiativet til de stedlige danske militærchefer.

Det kan kun lade sig gøre, hvis de danske soldater er værdige til denne tillid, og det synes også at være tilfældet. Det skal noteres, at efter tyve år med en ' aktivistisk' udenrigspolitik er vi gået fra de ' bløde' fredsbevarende opgaver til oprørsbekæmpelse i den ' skarpe' ende med timelange ildkampe i Afghanistan. Danske soldater er trods vanskeligheder vokset med opgaven. Vi har heldigvis endnu til gode at opleve en My Lai-massakre eller en tortursag som Abu Ghraib med danske soldater.

Der er imidlertid en fare ved dette her: Dels kan den succes, danske soldater har oplevet i de sidste tyve år, foranledige danske beslutningstagere til at tro, at de kan næsten alt. Det er et paradoks, at vi har et stadig mindre forsvar som skal kunne stadig mere. Vi havde i 1989 en fredstidsstyrke på cirka 40.000 soldater bundet til opgaven med at forsvare Danmark . Den er i dag reduceret til 25.000 soldater, og som skal udføre operationer i princippet over hele kloden. Trods flere penge betyder forsvarsforliget i 2009 også, at hæren mister flere af sine kampvogne og flyvevåbnet mange af sine kampfly. Som USA's invasion og besættelse af Irak i 2003 viser, kan dygtige soldater og gode førere selv i en hær som den amerikanske ikke kompensere for en fundamentalt fejlagtig strategi. Det er relevant at huske i dag i Afghanistan. Dels har danske militære og politiske beslutningstagere selv tidligere truffet beslutninger, som fra deres perspektiv forekom logiske, men som kunne have fået alvorlige følger. To eksempler bør nævnes: I 1999 gik Nato i krig med Jugoslavien for at tvinge den serbiske ledelse til at opgive kontrollen med Kosovo, men fordi krigen fandt sted uden et FN-mandat, blev det anset for politisk opportunt at afvise, at krigen var en krig.

Den daværende radikale udenrigsminister, Niels Helveg Petersen, udtalte i marts 1999, at »dette er ikke krig. Nato er ikke i krig med Serbien. Vi gennemfører militære operationer, men vi er ikke i krig«.

Den politisk korrekte mening om, at bomberegningen over Jugoslavien - også selvom den kostede hundreder af menneskeliv - ikke var en krig, kunne have fået fatale følger for danske piloter. Som

sagsakter fra Flyvertaktisk Kommando viser, blev piloter i flyvevåbnet af militærjurister i hemmelighed instrueret om at give pokker i, hvad Nato's ledere officielt udtalte, og i stedet, hvis de blev skudt ned over Jugoslavien, at forlange krigsfangestatus af det serbiske militær. Også selvom der ikke officielt var nogen ' krig'. Nato havde ellers ønsket, at nedskudte piloter kun skulle påberåbe sig ' human behandling' i henhold til Genèvekonventionens artikel 3. Heldigvis var det serbiske luftforsvar så ineffektivt, at problemet forblev teoretisk.

En anden problemstilling var modviljen i flere år mod at lade det danske forsvar optræde i rollen som politi ved uroligheder under de internationale operationer. Ved første øjekast var det en fuldstændig logisk holdning: Danske soldater er soldater og ikke politifolk, akkurat som der i demokratier er en stærk modvilje mod ideen om at lade soldater slås med civilister. Uheldigvis var netop denne holdning tæt på flere gange at udløse nedskydning af civile, for når danske soldater ikke var bevæbnet med skjolde, knipler og tåregas, måtte de i stedet flere gange affyre varselsskud og - i værste fald - sigte skud mod en rasende folkemængde. Det sidste skete heldigvis aldrig, men det var flere gange tæt på.

I februar 1996 måtte danske soldater prøve at adskille en rasende serbisk folkemængde fra cirka 1.000 bosniske muslimer, som prøvede at vende hjem til deres ødelagte landsbyer i Bosnien, og urolighederne udviklede sig så voldsomt med stenkast mod de danske soldater, at panikken begyndte at brede sig blandt de danske soldater, og der blev afgivet cirka 150 varselsskud. Først da en helikopter blev beordret til at flyve i lav højde og sprøjte småsten i hovedet på demonstranterne, gik urolighederne i opløsning.

Situationen gentog sig i Mitrovica i Kosovo i 1999, da danske soldater både måtte slås med alt fra svenskøglers til elkabler mod rasende serbiske folkemasser, mens der blev affyret varselsskud fra bl. a. tunge maskingeværer. Det var et rent held, at ingen civile blev skudt. Under endnu et voldsomt sammenstød i Mitrovica i september 1999 overværede den daværende chef for Hærens Operative Kommando, generalløjtnant Jesper Helsø, urolighederne og beordrede straks efter sin hjemkomst til København et transportfly sendt af sted med det nødvendige politiudstyr og instruktører fra militærpolitiet. Som han formulerede det, var alternativet, at »de næste gange ville der enten ligge døde serbere eller døde albanere« efter at danske soldater havde skudt dem.

De to eksempler bør mane til eftertanke i en tid, hvor den ' aktivistiske' udenrigspolitik kører på fulde omdrejninger og vores tidligere statsminister er på vej mod en toppost i Nato takket være denne politik. Det er gået godt i tyve år, og danske soldater har hidtil evnet at vokse med opgaverne, men der har altid været ting, der kunne gå galt. Det vil fortsætte med at være tilfældet, i takt med at opgaverne bliver hårdere og et stadig mindre forsvar skal søge at løfte stadig flere opgaver hele verden rundt.